

## РЕЗЮМЕ

### на основен реабилитационен труд

за конкурс

за редовен доцент по 8.2 Изобразително изкуство

„Арттерапия”, „Арттерапевтична практика” и „История и теория на арттерапията”, за  
нуждите на кат. „Психология на изкуството, художествено образование и  
общообразователни дисциплини”

**Монография: „Арттерапия. Теоретични и практически измерения”, София: ИК  
Тип-топ прес, 2018. 200 с. ISBN 978-954-723-212-9.**

Монографичният текст е създаден в отговор на потребността от теоретично структуриране и систематизиране на натрупан дългогодишен практически опит, както в сферата на пряка арттерапевтична дейност с клиенти от различни социално-проблемни групи, така и в сферата на емпирично-експерименталното проучване с цел апробация на някои авторски методики и споделянето им в практиката.

В процеса на преподавателската ни работа със студенти от Магистърска програма „Арттерапия” тази потребност доби ясни очертания от темите и въпросите поставени от младите хора и необходимостта от интегриране на знания от различни области в полето на практическата арттерапия.

Съдържанието на монографията структурирахме в три части със съответните Предговор от проф. П. Цанев, и Въведение.

Първата част е посветена на: Арттерапията като специфична творческа потребност на социума и разглежда следните теми, оформени като подглави:

1. Възникване и развитие на арттерапията
2. Цел и задачи на арттерапевтичната дейност
3. Място и значение на арттерапията в практико – приложното и изследователско пространство
4. Семантична характеристика на някои понятия в теорията на арттерапията
5. Методи на изследване в теорията на арттерапията
6. Проблеми на съвременната арттерапия, очертаващи нейното развитие
7. Изкуството, играта и ритуалът в арттерапевтичната теория и практика, както и мястото на
8. Образ, знак и символ в арттерапията.

В съответствие с изброените теми са разгледани приложните сфери на арттерапията в съвременното общество и нейната специфична роля на релаксационен носител на изкуството в живота на днешния човек, обуславяща неговото пряко творческо участие. Всичко това е подкрепено с изводите проследими от възникването и развитието на арттерапията. От тук дойде и естественото извеждане на целта на арттерапията като процес за

въздействие върху различните психофизически системи на човека. Тя – целта на арттерапията може да се разпростира в много широки граници в зависимост от приложните сфери на нейните задачи: медицина, психология, педагогика и социални дейности. Опитвахме да дадем и формулировка на тези задачи, а именно - образователни, оздравителни, възпитателни и когнитивно-поведенчески, със съответстващи към тях пояснения.

В темата: Място и значение на арттерапията в практико-приложното и изследователското пространство е подчертана интегралната функция на арттерапията, не като маргинална област на границата между изкуството и психотерапията, а като теоретична дисциплина с научно-познавателен /теоретичен/ и терапевтично-творчески/методичен/ характер.

Обект на изучаване на теорията на арттерапията е разнообразната творческа дейност на човека, неговите реакции на въздействие, подчинени на терапевтични цели и задачи, а субект също е човекът, но в условията на прилагане на терапевтично-творческия процес в ролята му на диагностициращ, планиращ и фасилитиращ процеса на лечебното творене в качеството му на терапевт. Следователно обектът и субектът на арттерапията не съществуват изолирани, а взаимно се допълват и влияят.

Отчетено е, че теорията на арттерапията следва да развива способността и потребността всестранно и задълбочено да се анализират натрупани емпирични факти, творчески да се обобщават научните знания от обществените и естествените науки, широко да се осмисля отговорността на професионалната дейност на арттерапевта. Връзката между теорията на арттерапията и другите хуманитарни дисциплини в последните десетилетия, дори и в България, от едностранна започна да се превръща във взаимно. Обобщените постижения на психотерапевтичната практика, ползваща средствата на различните видове изкуства, обогатяват знанията в областта на обществените и биологичните научни дисциплини. Те могат да допълнят и коригират своите научни концепции относно социалните функции, които има днес арттерапията, за ефекта на целенасоченото терапевтично въздействие със средствата на художественото творчество върху онтогенезиса на психичните функции на човека, за обема и интензивността на адаптационните способности на психо-социалните и физически функции на човека като обект на въздействие от страна на арттерапевта.

Теорията на арттерапията е пряко свързана с основните принципи, изповядвани от арттерапевтичната практика, подчинени на убеждението, че:

- създаването на визуален образ е важна част от познавателната дейност на човека;
- изобразителната дейност позволява установяване на контакт с по-ранни преживявания и чувства у човека, както и с такива в контекста „тук и сега“;
- изобразителната продукция на реципиента съдържа информация за преживяванията му, които не могат да бъдат вербално изказани;

- визуалният образ е средство за комуникация между клиента и терапевта и може да се използва за анализ.

В съдържанието на тази тема е направен и литературен преглед на твърденията на различни автори, посочващи необходимостта от теоретично базиране на арттерапевтичната дейност на интегративен подход основан на научни изследвания. Пак тук е засегнат и диспута за лечебната сила на изкуството само по себе си и терапевтичния ефект от творчеството като процесуално-резултативна дейност. В крайна сметка са приема твърдението, че арттерапията се появява в ролята на нов психологически жанр и като нов вид изкуство, което предлага възможност за психологическо спасение на индивида в съвременното общество.

В текста на монографията е направен и опит за извеждане на семантичната характеристика на някои понятия гравитиращи в полето на арттерапевтичната теория и практика: като художествена култура, психофизическо развитие на човека, арттерапия, арттерапевтична дейност, арттерапевтично творчество, арттерапевтичен процес, арттерапевтичен продукт, арттерапевтичен резултат, арттерапевтично пространство и арттерапевтична среда. Считаме това за необходими стъпки към изграждане на автономна теоретична база на арттерапията като научна дисциплина.

За нас като автор беше от значение да разгледаме и някои специфични методи на изследване в теорията на арттерапията, които могат да обусловят и върнат в практиката изводи и препоръки изведени по научно-експериментален път. В текста правим разграничение между методи на изследване и методи на осъществяване на арттерапевтичния процес. Много автори са изкушени да споделят своите наблюдения и постижения при разрешаване на различни клинични случаи, но малко от тях се наемат да правят интеграционно-теоретични връзки и обобщения очертаващи специфичния профил на арттерапията. Този извод се потвърждава от направения преглед на литературни източници в главата: Проблеми на съвременната арттерапия очертаващи нейното развитие.

В последните две глави на част Първа, се спираме подробно на „азбуката” на арттерапията, а именно: образ, знак и символ и нейните „инструменти” – изкуството, играта и ритуалът.

Втората част от монографията е със заглавие: Същност и характерни особености на различните видове и форми на арттерапията и съдържа три подглави, в които литературно, теоретично и подкрепено с примери от личната ни практика са разгледани и описани основните видове и форми на арттерапията – съответно според проблемите на въздействие, които биват пасивна и активна, и според формите на организация – индивидуална и групова. много подробно са изведени функционалните елементи на активната арттерапия и някои измерения на творческия процес. С разглеждане на множество клинични случаи и таблична диференциация по специфични групи потребители са представени особеностите на творческия процес при лица с увреждания (физическо увреждане, умствено изоставане и аутизъм), деца без родители, жени-бежанки, групи Дете-Родител и художници. В последната подглава на втора част е

обобщен нашия опит с всички проблемни групи, през годините на работа в полето на арттерапията.

Третата – последна част от монографията е съставена от 7 подглави посветени всяка една на различни модели, технологии и методики експериментално проследени в нашата лична практика като арттерапевт. Там специално място е отделено на авторска методика, която нарекохме „Визуално – пластична трансформация” и е апробирана в индивидуални и групови занимания с хора с увреждания, възрастни с различни проблеми и както казахме по-горе в терапевтична група „Дете - Родител”. Разгледали сме също така проективно-знаковата и символна експресия в стереотипните рисунки на хора с увреждания и визуално-експресивните модели на творческа комуникация при лица с различни проблеми. Използваният илюстративен материал е събиран през годините от практическите занимания, които сме провеждали.

Имахме възможност да вземем участие в тригодишен международен проект за работа с деца лишени от родителска грижа. Благодарение на участието си в него успяхме да изведем някои особености на груповата арттерапевтична работа за отработване на агресивно-поведенчески реакции.

В следващите две подглави споделяме опита си за инициране на група за взаимопомощ на родители и близки на деца с увреждания чрез арттерапевтична методика и някои методи на за успешна арттерапия при художници. Във всички подглави от Трета част описваме подробно продължителността, целите, задачите, методите на провеждане и методите на отчитане на резултатите от проведените експерименти в естествени условия. Даваме ясен профил на участниците и формулираме приложими в практиката изводи и препоръки, както и специално подбрани от нас теми и методически задачи със съответните материали, техники и арттерапевтични подходи.

След споделянето на голям брой терапевтични казуси в монографията, счетохме за уместно да завършим с една често пъти пренебрегвана тема в помагачите професии – темата за рефлексията и супервизията. Тук опитахме да дадем отговори на въпросите: какво е супервизия, кога е необходима тя, колко пъти трябва да се провежда, как се провежда и кой може да провежда супервизия?

В представеното **Портфолио** сме търсили илюстриране на творческата ни обвързаност като автор и художник към процесите на арттерапията.

То е разделено на две части:

- в първата част са 8 пастелни рисунки във формат 100/70, от изложбата „Образи зад МАСКАТА” през 2019 г. в галерия „Инициали”. Творбите дават израз на разсъждения върху различните житейски роли, които избира за себе си човек и маската като психологически конструкт за реализиране на взаимоотношения във и извън себе си. Оставят пространство за диалог със зрителя въпреки плакатно-декларативната подсказка на символичните образи в нея. Изложбата няма

претенция за „ясновидство“ въпреки, че беше реализирана няколко месеца преди 2020 година, в която носенето на маски поради пандемията от Ковид 19 се превърна в ежедневие в целия свят за продължително време.

- във втората част са представени керамични изображения - продукт от прилагането на авторска арттерапевтична методика „Визуално-пластична трансформация“ и демонстрират въздействието върху участниците за постигане на художествен ефект по време на арттерапевтичния творчески процес. Първоначалните матрици от глина, претърпели пластична трансформация източихме на грънчарско колело.

## ПРИНОСИ

- Апробирани са и теоретично обосновани авторски арттерапевтични методики с конкретен профил на участниците, описана продължителност, целеполагане, методи на провеждане и методи на отчитане на резултатите, както и приложими в практиката теми и методически задачи със съответните материали, техники и арттерапевтични подходи.
- Направена е класификация на видовете рефлексия и супервизия, съотнесени към участниците от двете страни на терапевтичния процес и е изведена психологическата значимост на личността на арттерапевта.
- Формулирани са множество интегративни връзки на арттерапията с други научно- предметни области.
- Теоретично е обяснена употребата на термини и понятия като образ, знак, символ, игра и ритуал в методическата структура и терапевтичните взаимовръзки на практическата арттерапия.
- Представени са визуално-експресивните модели на творческа комуникация при лица с различни проблеми: хора с увреждания от три диагностични групи, жени-бежанки, деца без родители, група Родител-дете и художници.
- Извършена е ретроспекция свързваща исторически факти и данни с предмета, проблемите и социалното значение на арттерапията, очертаващи бъдещото ѝ развитие.